

Poznámky k textu Václava Němce k otázce viny [2007]

Václav Němec uvádí ve svém textu, že pojem morální viny je širší než pojem viny právní; chce tím zřejmě říci, že pojem morální viny je obecnější než pojem právní viny (obvykle se o „šířce“ pojmu v logice nemluví; u množin se někdy mluví o „rozsahu“). Tato formulace jako by chtěla naznačit, že pojem morální viny v sobě *obsahuje* (zahrnuje) pojem viny právní (jinak by totiž nebylo možno mluvit o tom, že jeden pojem je „širší“ než druhý, ale bylo by třeba uvést, že oba tyto pojmy se částečně překrývají, a bylo by možno srovnávat míru tohoto překrývání i nepřekrývání). Václav Němec ovšem hned (v závorce) dodává, že „kriminální činy *zpravidla* zahrnují i morální vinu“ (není jasné, zda „zpravidla“ znamená totéž co „vesměš“ či dokonce „bez výjimky“ snad ne); tím ovšem jen dokládá, že některé kriminální činy mohou být morálně neutrální nebo dokonce vysloveně pozitivní. Tak tomu ovšem vskutku je, neboť panuje obecné přesvědčení, že vymezení právní nebo přímo kriminální viny zákonem by sice mělo odpovídat spravedlnosti, ale že dost často je se spravedlností na štíru (už staří Římané věděli, že „*summum ius, summa iniuria*“; ale zkušenost s „nespravedlivými zákony“ je obecná, běžná a trvá po věky). Je proto zapotřebí zmíněnou formulaci opravit. (To ostatně vyplývá i z toho, že Václav sám později mluví o možných „diskrepancích mezi morálkou a právem“ atd., což by bylo v rozporu s tím, že pojem „morální viny“ zahrnuje v sebe pojem „viny právní“).

Václav Němec nepřipustně zužuje (redukuje) fenomén „viny“ na provinění vůči druhému člověku (druhým lidem), a říká dokonce že „mimo tento kontext vůbec nemá smyslu mluvit o vině“. To je právě dnes obzvláště neudržitelné, protože se stále víc prosazuje myšlenka, že se člověk nesmí provinovat ani vůči zvířatům a rostlinám, ba i hmyzu atd., vůbec vůči životnímu prostředí a biosféře. Je tím však také vyloučena velmi závažná oblast provinilosti člověka vůči sobě samému (v povědomí hlouběji vnímavých lidí je odedávna přítomná myšlenka, že každým proviněním vůči druhým lidem se zároveň provinuje člověk sám na sobě, že poškozuje a někdy přímo ničí možnost se stávat sám sebou, naplňovat své poslání, tj. že tak, jako může poškozovat a krást budoucnost druhým lidem, může poškozovat a ničit i budoucnost svou). A to už nechávám zcela stranou, že žádné vymezení nesmí vést k mylnému závěru, že takové provinění se může týkat *jen* jednotlivých, konkrétních lidí, jedinců; existuje také provinilost vůči společenství nejrůznějších rozsahů (a opět nejen lidských ve smyslu známé Kiplingovy formule „jsme jedné krve, ty i já“). Kupodivu jako by z-cela zůstávala stranou biblická myšlenka, že viny otců mohou být vyhledávány ještě na synech, a to dokonce do dalších generací. Ostatně za zmínku stojí také ještě radikálnější myšlenka Anaximandrova (jejíž období najdeme i v jiných kulturách), že již tím, že jsoucí vzniklo a nyní „jest“, se každé jsoucí provinuje vůči všemu tomu, co nevzniklo a možná nevznikne, a proto musí splatit tuto vinu svým zánikem. Dnes by tato stará myšlenka mohla být aplikována nejen na všechna jsoucna vůbec, ale dokonce na celý náš Vesmír. Zajisté to jsou extrémní polohy, ale je třeba na ně pamatovat a vyjadřovat se tak, že je předem (tj. předsudečně a bez udaných zdůvodnění) nevyloučíme, nevytěsníme, nezapřeme (i když se o nich třeba zvláště nechceme zmiňovat).

Poněkud nevyvážený až jednostranný Němcův důraz na to, že jde o „osobní“ vinu, na „svědomí“ a na „pocit viny“ (tedy na jakousi

individuální vnímavost vůči vině) se mi zdá ohlašovat jisté nebezpečí „subjektivizace“ celého problému. Zajisté tam lze najít i jiné (ale žel nenápadné) formulace, ale měl jsem dojem, že i tam je vše stále stahováno do spojitostí a souvislostí spíše jen pragmatických, a že i tam, kde se Václav Němec zmiňuje o tom, že „porušováním či zanedbáváním [těchto] vztahů ... člověk způsobuje trhliny v tomto světě a jeho řádu“, má na mysli jen předpoklady a okolnosti, nezbytné pro člověka jako jednotlivou osobně mravní bytost. Víím, že tu už zacházím dost daleko (možná příliš daleko), ale někde v hloubce vycítuji jakési příliš nafouklé „ego“ člověka jako mravní bytosti, povolane spíše k dokonalosti než k nějakému poslání, k nějaké praxi a práci. Rád bych tam měl vysloveno, že ta hlavní a rozhodující „vina“ spočívá právě v této rovině, tj. v selhání člověka, který neplní svou „úlohu“, své „poslání“, které ho vede stále dál do budoucnosti (a tedy nikoli na prvním místě k tomu, co má právě teď kolem sebe, byť by to byl druhý člověk jako „bližní“ vůči němu se má přece vztahovat především tak, že se hlavně soustředí na jeho budoucnost, nebo alespoň, že na tu jeho budoucnost nezapomíná, i když některé věci mohou být nebo jsou aktuálně tak naléhavé, že je musí plnit hned). (Právě proto mám dojem, že je mimořádně důležité zdůrazňovat také onu „vinu“ v kosmickém smyslu, což jedině může vyvážit onen přílišný důraz na subjektivitu viny, na svědomí navíc většinou lidí chápané právě jako součást individuálního vědomí, tedy s potlačením a přímo zapřením onoho důležitého „s-“, nebo „spolu-“, které k myšlence svědomí nutně náleží.)

To tedy jen v k věci. Pokud jde o formu, zdá se mi to příliš rozsáhlé a zároveň nepřehledné (nebo málo přehledné) není z logiky výkladu (a jeho postupu) dost patrné, proč jsou vybráni právě Buber, Jaspers a Ricoeur; působí to skoro jako by každý z nich měl nějak oslabit nebo zproblematizovat ty ostatní. Nechal bych to jen na hlavní odkazy na literaturu, ale jejich myšlenky bych jen použil nebo nepoužil, a to k vlastnímu (tj. svému) výkladu, který by měl být jasný a určitý (z jasných pozic).

Jinak Václava srdečně zdravím a upozorňuji, že k poznámkám jsem byl „dotlačen“.

Duben 2007, LvH